

EOC
EUROASIAN
ONLINE
CONFERENCES

ENGLAND CONFERENCE

**INTERNATIONAL CONFERENCE ON
MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND
EDUCATION**

Google Scholar

zenodo

OpenAIRE

doi digital object
identifier

eoconf.com - from 2024

INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND EDUCATION: a collection scientific works of the International scientific conference – London, England, 2026. Issue 6

Languages of publication: Uzbek, English, Russian, German, Italian, Spanish

The collection consists of scientific research of scientists, graduate students and students who took part in the International Scientific online conference «**INTERNATIONAL CONFERENCE ON MULTIDISCIPLINARY STUDIES AND EDUCATION**». Which took place in London 2026.

Conference proceedings are recommended for scientists and teachers in higher education establishments. They can be used in education, including the process of post - graduate teaching, preparation for obtain bachelors' and masters' degrees. The review of all articles was accomplished by experts, materials are according to authors copyright. The authors are responsible for content, researches results and errors.

LEKSIKOLOGIYANING ASOSIY BO‘LIMLARI VA ULARNING TILSHUNOSLIKDAGI AHAMIYATI

Xakimboyeva O.K.

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti,
Umumiy tilshunoslik kafedrasida katta o‘qituvchisi

Meyliyeva SH.R.

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti,

Annotatsiya. Mazkur maqolada leksikologiyaning tilshunoslikdagi o‘rni, ilmiy ahamiyati hamda uning asosiy yo‘nalishlari keng yoritilgan. Xususan, leksikologiyaning tilning lug‘at tarkibini o‘rganishdagi vazifalari, so‘z ma‘nosining shakllanishi va taraqqiyotini tadqiq etuvchi semasiologiya, so‘zlarning kelib chiqishi hamda tarixiy rivojlanishini o‘rganuvchi etimologiya, turg‘un iboralar va frazeologik birliklarning xususiyatlarini tahlil qiluvchi frazeologiya, shuningdek, nomlash jarayonlari va til birliklarining ifodaviy imkoniyatlarini o‘rganuvchi onomasiologiyaning ilmiy mohiyati tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada leksikologiyaning zamonaviy tilshunoslikdagi nazariy va amaliy ahamiyati ham ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: leksikologiya, semasiologiya, leksikografiya, onomasiologiya, etimologiya, frazeologiya, onomastika, etnonimika, terminologiya, leksik birlik.

Til inson tafakkuri, jamiyat taraqqiyoti va milliy madaniyatning asosiy ifoda vositasi hisoblanadi. Tilning boyligi esa, avvalo, uning lug‘at tarkibida namoyon bo‘ladi. So‘zlar tilning eng faol va mazmunli birliklari bo‘lib, ular orqali inson o‘z fikri, his-tuyg‘usi va munosabatini ifodalaydi. Shu sababli tilshunoslikda so‘z boyligini, uning ma‘no xususiyatlarini, shakllanish manbalarini va qo‘llanish qonuniyatlarini o‘rganish alohida ilmiy ahamiyat kasb etadi. Bu vazifalarni bajaruvchi asosiy yo‘nalishlardan biri leksikologiyadir.

Leksikologiya tilshunoslikning lug‘at tarkibini o‘rganuvchi bo‘limi sifatida tilning ichki tizimini anglashda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi. U so‘zlarning ma‘nosi, kelib chiqishi, tarixiy taraqqiyoti, uslubiy xususiyatlari hamda til tizimidagi o‘rnini tadqiq etadi. Leksikologiya nafaqat nazariy masalalarni o‘rganadi, balki adabiy til me‘yorlarini belgilash, nutq madaniyatini rivojlantirish va lug‘at boyligini saqlash hamda boyitishda ham muhim rol o‘ynaydi.

Globallashuv va axborot texnologiyalari jadal rivojlanayotgan hozirgi davrda tilning leksik qatlamini chuqur o‘rganish yanada dolzarb masalaga aylanmoqda. Chunki til muntazam ravishda yangi so‘zlar, terminlar va iboralar bilan boyib boradi. Shu nuqtai nazardan, leksikologiyaning bo‘limlarini o‘rganish til taraqqiyoti qonuniyatlarini anglash, milliy tilning imkoniyatlarini ochib berish hamda undan samarali foydalanishda muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur maqolada leksikologiyaning asosiy bo‘limlari, ularning vazifalari va ilmiy mohiyati atroflicha tahlil qilinadi.

Leksikologiya tilshunoslikning eng muhim sohalaridan biri bo‘lib, tilning lug‘at tarkibini, ya‘ni so‘zlarning ma‘nosi, shakli, kelib chiqishi va qo‘llanish

xususiyatlarini o'rganadi. Har bir tilning boyligi uning leksik qatlamida aks etadi. Shu sababli leksikologiya nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham katta ahamiyatga ega. Til taraqqiyoti davomida yuz beradigan o'zgarishlar, yangi so'zlarning paydo bo'lishi, ayrim birliklarning eskirishi hamda ma'no kengayishi kabi hodisalar aynan leksikologiya doirasida tadqiq etiladi.

Leksikologiyaning asosiy bo'limlaridan biri semasiologiyadir. Semasiologiya til birliklarini ma'no jihatdan o'rganadi. Ushbu bo'limda so'z shakli va ma'nosi o'rtasidagi munosabat tahlil qilinadi. Masalan, "bosh" so'zi inson a'zosi, rahbar yoki biror narsaning boshlanish qismi ma'nolarida qo'llanadi. Xuddi shuningdek, "ko'z" so'zi ham ko'rish organi bilan bir qatorda "igna ko'zi" kabi boshqa ma'nolarni ifodalashi mumkin. Bu holat tilning ko'p ma'nolilik xususiyatini namoyon etadi.

Leksikografiya so'zlarni yig'ish, tartibga solish va lug'atlar yaratish bilan shug'ullanadi. Izohli, tarjima va terminologik lug'atlar leksikografiyaning mahsuli hisoblanadi. Ushbu bo'lim til boyligini tizimlashtirish va saqlashda muhim o'rin tutadi.

Onomasiologiya narsa-hodisalarga nom berish jarayonini o'rganadi. Bu bo'lim yangi tushunchalarni ifodalash imkoniyatlarini tadqiq etadi. Masalan, texnologiyalar taraqqiyoti natijasida "smartfon", "internet", "blogger" kabi yangi terminlar yuzaga kelgan. Onomasiologiya ana shu nomlash jarayonining qonuniyatlarini ochib beradi.

Etimologiya so'zlarning kelib chiqishi va tarixiy taraqqiyotini o'rganadi. Masalan, "maktab" va "kitob" so'zlari arab tilidan, "telefon" esa yunon tilidan o'zlashgan. Bu bo'lim tilning tarixiy rivojlanishi va boshqa tillar bilan aloqalarini yoritadi.

Frazeologiya turg'un iboralarni o'rganadi. Frazeologik birliklar nutqqa obrazlilik va ta'sirchanlik bag'ishlaydi. Masalan, "ko'ngli ochiq" – mehribon, "boshi osmonga yetdi" – juda xursand, "qo'li uzun" – imkoniyati keng ma'nolarini bildiradi. Bunday birliklar xalq tafakkuri va milliy madaniyatining mahsuli sifatida muhim ahamiyatga ega.

Onomastika atoqli otlarni tadqiq etadi. U antroponimika (shaxs nomlari), toponimika (joy nomlari), gidronimika (suv obyektlari nomlari), kosmonimika (kosmik obyektlar nomlari) kabi yo'nalishlarga bo'linadi. Masalan, "Ali", "Dilnoza" – antroponimlar, "Toshkent", "Samarqand" – toponimlar, "Amudaryo" esa gidronim hisoblanadi.

Etnonimika xalq va millat nomlarini o'rganadi. "O'zbek", "qozoq", "rus" kabi birliklar etnonimlarga misol bo'la oladi. Bu bo'lim xalqlarning tarixiy shakllanishi va etnik taraqqiyotini tadqiq etishda muhim o'rin tutadi.

Terminologiya esa fan, texnika va kasb-hunar sohalariga oid maxsus terminlarni o'rganadi. "Lingvistika", "morfologiya", "algoritm", "kompyuter" kabi terminlar muayyan ilmiy yoki kasbiy sohalarning asosiy tushunchalarini ifodalaydi. Terminologiya ilmiy nutqning aniqligi va tushunarligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi.

Leksikologiya bo‘limlarini tahlil qilish shuni ko‘rsatadiki, tilning lug‘at tarkibi jamiyatdagi ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy va madaniy o‘zgarishlarga mos ravishda doimiy rivojlanib boradi. Tilning leksik qatlami yangi tushunchalarni qabul qiladi, eskirgan birliklarni iste‘molardan chiqaradi va mavjud so‘zlarning ma‘no doirasini kengaytiradi. Shu sababli leksikologiya tilning hozirgi holatini tushunish va uning istiqboldagi taraqqiyotini belgilashda muhim nazariy asos bo‘lib xizmat qiladi.

Semasiologik tahlillar so‘z ma‘nosining o‘zgaruvchan tabiatini ko‘rsatadi. Axborot texnologiyalari va raqamli kommunikatsiya rivoji natijasida “platforma”, “tarmoq”, “profil” kabi so‘zlar yangi ma‘nolarda qo‘llanmoqda. Bu tilning moslashuvchanligini namoyon etadi. Shu bilan birga, ortiqcha chet so‘zlardan foydalanish yoki birliklarni noto‘g‘ri qo‘llash nutq madaniyatiga salbiy ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Demak, semasiologik yondashuv til me‘yorlarini saqlashda ham muhim ahamiyatga ega.

Etimologik jihatdan qaralganda, o‘zbek tilining lug‘at boyligi turli tarixiy qatlamlardan tarkib topgan. Arab, fors-tojik, turkiy va rus tillari bilan uzoq davom etgan aloqalar natijasida tilimizga ko‘plab so‘zlar kirib kelgan. Bu jarayon til boyligining ortishiga xizmat qilgan bo‘lsa-da, milliy tilning ichki imkoniyatlaridan foydalanish masalasini ham dolzarb qilib qo‘ymoqda. Shu bois zamonaviy til siyosatida milliy terminlar yaratish va o‘zlashma birliklardan me‘yoriy foydalanish muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Frazeologik birliklar xalqning dunyoqarashi, urf-odati va tarixiy tajribasini aks ettiruvchi muhim til qatlamidir. Ayrim tadqiqotlarda yoshlar nutqida frazeologik birliklardan foydalanish darajasining pasayib borayotgani qayd etilgan. Bu esa tilning obrazlilik va ifodalilik imkoniyatlariga ma‘lum darajada ta‘sir ko‘rsatishi mumkin. Shu sababli frazeologik boylikni yosh avlodga yetkazish va uni targ‘ib qilish zarurdir.

Onomasiologik nuqtai nazardan qaralganda, yangi terminlar yaratish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. Agar yangi atamalar milliy tilning ichki qonuniyatlariga mos ravishda yaratilsa, ular xalq orasida tezroq ommalashadi. Aks holda, murakkab va sun‘iy terminlar til iste‘molida qiyinchilik tug‘dirishi mumkin. Shu bois onomasiologiya tilni zamon bilan hamnafas rivojlantirishda muhim amaliy ahamiyatga ega.

Umuman olganda, leksikologiyaning barcha bo‘limlari tilni har tomonlama o‘rganish, uning ichki qonuniyatlarini anglash va nutq madaniyatini rivojlantirish uchun zarurdir. Leksikologiya faqat nazariy bilimlar tizimi emas, balki til siyosati, ta‘lim, tarjima, ommaviy kommunikatsiya va madaniyat taraqqiyotida muhim amaliy vosita sifatida ham namoyon bo‘ladi.

Xulosa qilib aytganda, leksikologiya tilshunoslikning muhim bo‘limi sifatida tilning lug‘at boyligini, so‘zlarning ma‘nosi, kelib chiqishi, tarixiy rivojlanishi va qo‘llanish xususiyatlarini chuqur tadqiq etadi. Uning semasiologiya, etimologiya, frazeologiya, onomasiologiya va boshqa bo‘limlari tilning ichki qonuniyatlarini har tomonlama o‘rganishga xizmat qiladi.

Maqola davomida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, tilning leksik qatlami jamiyat taraqqiyoti bilan uzviy bog'liq bo'lib, doimiy ravishda boyib va takomillashib boradi. Globallashuv, texnologik taraqqiyot va axborot almashinuvi jarayonlari yangi so'zlar hamda terminlarning paydo bo'lishiga sabab bo'lmoqda. Shu bois leksikologiyani chuqur o'rganish nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Demak, leksikologiyaning bo'limlarini mukammal o'rganish til taraqqiyoti qonuniyatlarini anglash, milliy qadriyatlarni saqlash hamda boy til merosini kelajak avlodga yetkazishda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

Shoabdurahmonov Sh., Asqarova M., Hojiyev A., Rasulov I., Doniyorov X. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: O'qituvchi, 1998. – 23 b.

Hojiyev A. O'zbek tili leksikologiyasi va frazeologiyasi. – Toshkent: Fan, 2002. – 41 b.

Nurmonov A. Tilshunoslik nazariyasi. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2008. – 49 b.

G'ulomov A., Asqarova M. Hozirgi o'zbek tili. – Toshkent: Universitet nashriyoti, 2010. – 87 b.

O'zbek tilining izohli lug'ati. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2004. – 67 b.

